

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Götheborgska

Magasinet.

Den 21 Maj 1759.

Gärda Nyheter.

Stockholm. Härifrån höres, at Svenske Mercurius swärfvar med sina Satyriska vingar öfver Götheborgska Magasinet. Jag nödgas kanske hålla wakt, och försvara mina flyglar.

Det är bekant ända til Götheborg, at denna förträffliga Månadskrift har nu mera både Far och Mor. Man känner dock igen Herr Amanuensen Ödrevell här och där på des lilla stickande Fjäder. Uka mycket, hwem som behogat med sit besök hedra mina wäggar; så tackar jag obeskriweliggen för Critiquen.

Ibland annat hörer jag, at Skarinska Uf-prædikningen borde aldrig lasas af duplsta ögon; och det för twänne orsaker. Den första: ty hon är det mörka Almäna til föga upbyggelse. Den andra: ty en werbsslig får deraf anledning, at uträfna någon hemlighet. När jag lägger dessa wigtiga Tal tilhoppa, blir hufwud-orsaken, at hon både uplyser och intet uplyser. Häruti ligger dock ingen gensägelse. Ty Trinitarens Wisorna äro ju af samma art; och huru många Tal hafwa icke Bröder hållet och utgiffvet, utan at mistänkas? Jag har alltför mycken wördnad för Trinitarens konsten, at likna Hanne wid de stubrande bubblor, som falla til intet, när de widröras. Nej, jag räknar hånne

ne til et stönare, och fastare bruk, som kan utan klemmig ömhet handteras; och tror, at sådane tankar äro mer hedrande för denna Kongafonsten, än hela wår Mercurii nit. Antalet af de små Salomoniterne skal wid tillfälle meddelas, nämligen wid Midssommartiden.

Nu kommer jag til andra delen, i hwilken jag skärfådas, som Författare af dessa Skrifter. Om jag alltid waret älskare af Witterhet, eller lofwar nu som först en witter Skrifwäre; må flere jämte Swenske Mercurius döma. Om stilen i Magasinet är nu mera granskad, än i början; skal det i våra järntider litet smikra mig. Men beklageligen måste jag säga Herr Görwell, at han länge putsat andras, men aldrig sin egen penna. Jag finner flera fel emot selskwa Grammatican på den sidan, där Magasinet öppnas, (se Sw. Merc. Feb. M. s. 216.) än jag orkar upräkna. Hwad skulle en Swensk Aristarchus, til exempel Herr Cancelli-Rådet Ihre, säga om ämnena, andra Grimmerare, anda, wårt almänna angelägen, wårda Medbroder, bewarande, subst. ? Alderdomen hade ju aldrig wördat Mercurius, som en wåltalighets Gud, om han ej talat bättre, än den Swenske.

At wälja eller skapa interessanta ämnen, är min Förligghet; och hit förer jag inga tråtoskrifter. Mercurius har wäl färskare saker, än jag; men om jag derföre saltat mina Afhandlingar, så har jag doch ännu tilräckeligt uplag: och där jag ej undgår onödiga Critiquer, torde äfwen Herr Görwell öfvertygas, at jag har salt i Magasinet.

Jag wil spara, hwad jag vidare tänkt at skriva, til andra tider: imedertid må jag ej hafwa min

Witte Häflare långt ur ögnafigtet; utan lemna innehållet af en bok, i hwilkens utdrag Han ej gjort aldeles mål.

Amsterdam. Jag får det äblaste ämne för händer, som en dödelig kan utreda: det är Historien om människan, des framsteg i konst, kundskap och sinnes rörelser, samt afhängande lyck- eller olycksalighet. Den bekante Rousseau war född at bryta sig fram på så obanad stig; och jag gör mig en heber at se, hwart han taget wägen. Han utgaf en Bok för några år, kallad Tal öfwer uprinnelsen och grundorsakerna til den olikhet, som träffas ibland människor: en Bok, som hebrar Författaren i alla upriktigas tankar; men gör honom förhatelig hos dem, som ej äga hjerta nog, at se in i sit eget, och derföre sty målningen, för det ohyggeliga mönstret, som quäljer deras samwete.

Wetenskapen at känna sig sif och sit slagte räknar Rousseau för en af de nyttigaste, men til minsta sifkomlighet upbragte, kundskaper: utom hwilken lifwålingen studerar ut olikheten bland människor. Men hwilken har tilräckeligen skarpa ögon, för at se igenom de moln, som tidens omflisten utbredt öfwer människan? Är någon i stånd, at utom stöd af Historien rikta sin upmärksamhet på alla des åldrar, hemwist och lefnadsätt? Öfwerhopad i borgeliga ståndet med blandad kundskap och wilsfarelse, och skad af ständiga, samt ofta stridande, beqär, hwad under, at en dödelig blifwer sig hifseligen olif? Hwad under, om han följer, i ställe för wissa och oföränderliga grundsanningar, förståndet i sin yra, och affecterne i sit Herrawälde? Imedertid är angeläget, at anatomisera människan med Förnuftets udd. Ty selt hela slaget sådt

utom-

utomordentliga färingar, som ändrat des naturliga tillstånd; är dock äfwen så stor nödwändighet för en Philosoph, at utwikla människliga naturen, som för en Läkare, at utreda sammansättningen af Kroppen.

Hwad skulle en människja waret i sit släktes barn- dom? Jag wil ej tala om Adam, som jämte flera med- Skapade förmåner, dem han ej alla och aldeles förlorat, erhållet utantwifwel en hop borgeliga insigter. Jag får ju utan synd inbilla mig, at någon af Rams eller Sechs afkomma, någon obydlig gosse med någon ofsty- rig flicka, gådt til Fogs, och lefwat som wilde männi- skjor. Nog, at sådane gifwas än i dag; låt dem kom- met til, när dig behagar: doch är tidahwarfwet utan- twifwel gammalt. Hurudan war då den förste af detta slättet? Utan at göra honom luden som en warg, utan at wäpna honom med örnaktor, är naturligt, at man föreställer honom, såsom omgifwen af wilde krea- tur, dem han ej mera känner, än sig sjelf. En sittes han under et trä, och mättar sig af de frukter, som äro förhanden: än släcker han törsten i närmaste bäck: än stängas han med en björn: än sofwer han wid foten af samma trä, som gifwet honom någagtig föda. Han war ej gjord af naturen til en Röttätare: det ser man på tänderna. Han hade ingen herskande smak för et enda lifsmedel, som djuren: han tillagnade sig flera. Naken kom han til werlden, och tälde både köld och owäder. Öfningen at springa för somliga, och kämpa med andra bestar, gjorde honom hårdig. Naturen och Lacedaemon upfostrade sina barn efter samme lagar. Den som dugde, blef öfwerwinnelig, den andre låg ingen til last. Ingen inbille sig, at människjan kont- met hit med spjut och skjutgewår: nej, hon hade sit wärn

tvären i sina armar. Nöden dref hånne til öfningar; (ty människjan är naturligen lat) och dessa werkade wighet och styrka. Nöden lärde alraförst, at riswa til sig en gren, at gripa til en sten: armarne woro go- da nog utan slungor, och fotren gjorde skal både för häft och stega. Antastades hon af en björn? Antin- gen wägade hon en drabning, eller drog hon sig up i trädet, såsom i en fästning. Herr Rousseau tror, at man än i dag kan släppa en björn i hop med en af de wil- de bussar, utan at ömka någon dera. Får jag affris- wa en Historia, tagen ur anmärkningarna? En In- dianer war dömd år 1746 til Galererna: men Frihe- ten war honom kårare, än alt annat. Han wille der- före wäga det dyraste, det är lifwet, för at återköpa den förra; och lofwade, at angripa den wildeste or, utan annat gewår, än et tåg: han skulle slå besten til jorden, och fatta honom med stricket, ehwar det ästunda- des: han skulle betsla honom, sätta sig på, och i denna stälning öfwerwäldiga och nederstä 2 andra bestar, de grymmaste som finnas i Corillo: han skulle mörda den ene och den andre, i hwad ögnablick som befaltres, utom någon människjas tilhjelp. Alt detta bewiljades: In- dianen höll ord; och det lyckades för honom til pricka. Hwad plågoris hade wilde utom bestar och odjur? Barn- och ålderdom äro de wiffaste, och kånste några krämpor. De förra äro oundgängeliga för hela slättet; men de sednare woro mera drägeliga förr, alla wära plo- ster opåtalta. Nya lätemedel swara ej emot nya sjukdo- mar; och man tror stältigen, at ingen Pöbager war i det naturliga tillståndet. Et altför olifa lefnadsätt hos samma Person, strängt arbete hos några, en obegri- pelig lätja hos andra, stundom brist och stundom öf- wer

verfödd på nödtorstig föda, wafor och hufvudbrät med oräkneliga finnes rörelser, och likaså många sätt at röra och förnöja matlusten, äro tillräckeliga rötter til alla de plågor, som upwuxet i borgeliga sammanlesnaden. Uselt, at en förstånd och tänkande människja blifwer råttu ofsiljagtiga. Man förhastar sig icke, om man säger, at Historien om Samhället är Historien om våra swagheter. Jägare finna sällan eller aldrig några gra behrutna djur: om något finnes, är det botat af tiden, utan förgift och Fåringar. Naturen är en Läkare, som wårbar sine gunstlingar, ända til Hästar, Orar, Åsnor och Rattor, hvilka samteligen förlora, när de civiliseras. De, som wi, blifwa då swagare: människjan wanfläktar och öfvermåttan, för des öfverflödigare beqwämlichkeiten. Skadan war då mindre i gamle dar, at wara naken och huswill. Ty detta war Naturens ord: är du trusen, så rif ihjäl en Borg, och kläd dig med pelsen: har du två fötter: så slå frän dig med armarne. Den förste, som bygde hus, säger Författaren, war under all sin möda Stadeligen fåfång, och förde liten beqwämlichkeit, men mycket släp i werlden. När han bär gat sig som barn utan taf, hwad behöfdes det sedan? Jag kan tänka, at ensam och ofäker sof han litet och ofta; men händer icke desamma mången innom de skönaste murar? Han hade twiswelsutan gröfre smakt och känsla; men hörsel, syn och luft öfvermåttan sin. Hottentotten ser Skepp afwenså långt uti hafwet med blotta, som Holländaren med wåpnada, ögon. På 100 ftegr råkar han med sten i en släck, så stor som en styfwer, och det utan at sigta: det ser ut, som stenen fördes af en ofynlig hand. Undå de wilde på Antille-därna? Skjuta de icke foglen i fngten, och fisken i watnet med sine

sine pilar? Hottentotterne förstå bättre at fiska, än Europäerne, wid Hops-udden. De äga lika stickelighet, at bruka nät, krokor och kast-spjut: ja de hafwa wigbet nog, at taga fisken med bara händerna. Oförlitneligen snälle simmare! de föra kroppen rat, och händerna öfwer watnet, at de tyckas likasom gå på fasta lander. När hafwet är i rörelse, och hafwet wågor, som höga berg, är Hottentotten i skänd at dansa på böljan, och dälpa sig, som en and, om jag får bruka det Westgötiska ordet.

Til utwärtens sinnen brår människjan på wilda djur, och med den åtskildnad, at en naturlig ingiswelse gör alt hos de sednare, då den förre röres af en fri wilje. Naturen bjuder wäl alla Kreatur, äfwen människjan: men när bestarne lyda, är djurens Herre sin egen. Djuren hafwa tankar och sinnen, säger Rousseau; människjan har något mer. Förståndet är likwäl mindre des ögonstänliga skjemärke, än friheten. At wälja och wälja, utmärker den Anden, som bor i våra kroppar. En hög människlig egenkap ligger ock i förmågan, at blifwa mer och mer fullomlig. När djuren äro än i dag desamma, som före syndafloden, är människjan så fullomlig i sit slägte, at skilnaden synes ofta större mellan Sempronius och Cajus, än mellan Cajus och en Markatta. Stor sak, om jag tillika med Rousseau blir häfelen för en Misanthrop: ty om Författaren förge öfwer det borgeliga lefweret, stod honom det naturliga så mycket bättre an. Han säger i anmärkningen, s. 204. Wi hafwe icke utan mödosam åtgärd hunnet at göra oflyckelige. Betragt om å ena sidan människliga arbeten, hwad Wetenskaper man fördjupat sig uti, hwad konstier wi spunnet up, hwad krafter wi nedlagt: afgrun-

den är ju på sina ställen lifasom stoppad, bergen jäm-
nade, klippor genomskurna, floder gjorda segelbara,
länder uprögda, säd utgräfne, mossar uttorkade, ob-
feliga bygningar upresta på jordens yta, hafvet med
Stopp och Steppare oroad. Undersök om och å andra
sidan, hwad sanskyldiga förmåner härigenom tillfallit
människjo-slågtet: här stötes jag af den hisseliga
olifet, som förråder sig i ögnablicket. Nå jag icke
beklaga de dödeligas blindhet, som af högfärd, eller
jag wet icke hwad för fåfång inbilskhet, löpa med
brinnande isfver ester alt det elände, som de förmoda
at taga på sina skuldror. Det är en bedröfwelig san-
ning, at vår läragtiga Stickelighet ofta är kallan til
våra olyckor, til laster och dygder, til ljus och mör-
farelse. Jag antager utan farhåga den meningen, at
bonden wid Dronokoströmen med sin klämda hufvud
är detta lifsvets uselheter alramint underkastad.
At hoppa, löpa och slås, at kasta en sten, springa up i
träden, med mera, se detta kunna de wilde mästertigen.
Men all den färdighet, som kommer an på estertankes
stadnar öfver deras Horisont. En människjo, som
lemnas at sig self, hon fattar och känner, hon wil och
intet wil, hon längtar och fruktat. Detta är alt, hwad
med hon lyslosätter själen, tils affecterne widgat ut för
ståndet, och detta åter affecterne.

Författningen af detta arbete följer härnäst. Et
bör jag imedlertid påminna: nämligen, at Herr Rouss-
seau betraktar det naturliga tillståndet i all sin sjuksom-
lighet; men det borgeliga med alla sina missbruk, lifas
som wäro de med det samma nödwändigt förknippade.
Häraf följer huch icke, at Författaren är någon
Phantast.